

Magdalena Michalska-Gala

Michał Michalski

*Zespół Szkół Rolniczych im. Władysława Grabskiego
w Sędziejowicach*

Powiatowa Ludowa Szkoła Rolnicza w Sędziejowicach (1924–1939)

Władze odrodzonej w 1918 r. Rzeczypospolitej Polskiej postawiły sobie m.in. za cel zorganizowanie systemu oświaty rolniczej. Na pierwsze miejsce w tej koncepcji wysunęła się sprawa stworzenia niższych szkół rolniczych. W 1918 r. utworzono w Ministerstwie Rolnictwa i Dóbr Państwowych (MRiDP) – Wydział Oświaty Rolniczej, który zajmował się kwestiami mającymi na celu przygotowanie projektu ustawy o ludowych szkołach rolniczych. Szczególnie ważną rolę odegrała tutaj ówczesna posłanka na sejm – Jadwiga Dziubińska, znana wcześniej z organizowania pierwszych szkół rolniczych w Polsce¹. Głównym wyzwaniem było zapewnienie przyszłym szkołom bazy materialnej oraz uregulowanie podstaw prawnych dla rozwoju szkół. Posłanka J. Dziubińska w czerwcu 1919 r. wystąpiła z wnioskiem o powołanie specjalnej komisji, która miałaby się zajmować wyborem majątków lub ich części, w każdym powiecie, w kierunku organizowania w nich szkół rolniczych męskich i żeńskich².

Sejm Ustawodawczy 9 VII 1920 r. zatwierdził ustawę o ludowych szkołach rolniczych przygotowaną przez J. Dziubińską³. Artykuł 1 niniejszej Ustawy mówił: „Ludowe szkoły rolnicze mają na celu przygotowanie zawodowe samodzielnych gospodarzy rolnych i gospodyń oraz świadomych swoich obowiązków obywateli kraju”⁴. Kilka dni później, bo 15 lipca sejm przyjął ustawę o reformie rolnej⁵.

¹ T. Wieczorek, *Zarys dziejów szkolnictwa rolniczego w Polsce do 1939 r.*, Warszawa 1968, s. 325–326; Idem, *Historia szkół rolniczych w Polsce*, Warszawa 1973, s. 137–138; K. Raclański, *Rozwój oświaty rolniczej w Polsce (ze szczególnym uwzględnieniem lat 1945–1989)*, Warszawa 1998, s. 19.

² T. Wieczorek, *Zarys dziejów...*, s. 327;

³ Ibidem, s. 326; Idem, *Historia szkół...*, s. 138. J. Miąso, *Szkoły zawodowe w Polsce w latach 1918–1939. Ich rozwój, organizacja i funkcje społeczne*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1988, s. 172, K. Raclański, *op. cit.*, s. 19; A. D. Kicowska, *Szkoła rolnicza w Polsce w latach 1944–1989*, Olszyn 1998, s. 49.

⁴ Ustawa z dnia 9 lipca 1920 roku o ludowych szkołach rolniczych, *Dz. U.* 1920, nr 62, poz. 398. Program nauczania w ludowych szkołach rolniczych został opracowany przez Mini-

Komisja utworzona do wyboru ośrodków na szkoły rolnicze, już do 1 VIII 1921 r. wybrała majątki dla nowo organizowanych szkół w czterech województwach, w tym województwie łódzkim. Przestrzegano założenia, by w ramach parcelacji, na terenie każdego z powiatów na potrzeby szkół została przeznaczona resztówka wielkości 33 ha dla szkoły męskiej, zaś po 16,5 ha dla szkół żeńskich⁶.

Pomyślna koniunktura dotycząca szkolnictwa rolniczego została wykorzystana wówczas we wsi Sędziejowice położonej w powiecie łaskim, w województwie łódzkim⁷.

W dniu 16 V 1920 r., miejscowe kółko rolnicze wystąpiło z inicjatywą zorganizowania szkoły rolniczej na terenie majątku ziemskiego przejętego przez władze polskie w 1918 r. W lutym 1921 r. Ignacy Głębski i Franciszek Wolniak, jako delegacja z Sędziejowic, wyjechali do Warszawy w celu zdobycia zezwolenia na otwarcie szkoły. Korzystając z pomocy posła na Sejm Ustawodawczy Henryka Wyżykowskiego, uzyskali oni zgodę władz państwowych na utworzenie szkoły. W tym samym roku przeprowadzono parcelację sędziejowickiego majątku, dzieląc ziemię na rzecz bezrolnych i inwalidów wojennych. Tak zwaną „resztówkę” o powierzchni 33,5 ha, wraz z budynkami, przeznaczono dla nowo organizowanej szkoły. Wspomniana już „resztówka” była to pozostałość po dawnym folwarku, który początkowo był własnością arcybiskupstwa gnieźnieńskiego, a następnie rządu pruskiego, później rosyjskiego⁸. W 1835 r. folwark

sterstwo Rolnictwa i Dóbr Państwowych w 1921 r. Trwająca jedenaście miesięcy nauka była podzielona na zajęcia teoretyczne i praktyczne. Do zajęć praktycznych w szkołach męskich zaliczano: hodowlę, rolnictwo, ogrodnictwo, pszczelarstwo i mleczarstwo, które dzielone były na cztery działy: gospodarstwa rolnego, gospodarstwa podwórzowego, gospodarstwa ogrodniczopszczelarskiego oraz warsztaty. Na przedmioty ogólnokształcące przeznaczono 522 godziny lekcyjne, zaś na zawodowe – 579 godzin. Nauka podzielona była na trzy terejały (I – od stycznia do kwietnia; II – od kwietnia do października; III – od października do grudnia). Ramowy plan nauczania, zobacz: Program ludowej szkoły rolniczej męskiej o kursie 11-miesięcznym, Warszawa 1921.

⁵ Ustawa z dnia 15 lipca 1920 roku o wykonaniu reformy rolnej, Dz. U. 1920, nr 70, poz. 462.

⁶ T. Wieczorek, *Zarys dziejów...*, s. 327. Idem, *Historia szkół...*, s. 138. Łącznie w kraju Komisja w ciągu trzech lata pracy wytypowała 245 ośrodków przeznaczonych dla oświaty rolniczej.

⁷ Sędziejowice według pierwszego spisu powszechnego ludności z 30 IX 1921 r. liczyły 518 mieszkańców. We folwarku sędziejowickim zamieszkiwało kolejne 78 osób. Do 1931 r. Sędziejowice należały do Gminy Wola Wężykowa. Obwieszczeniem z dnia 28 lipca 1931 r. ministra spraw wewnętrznych została zmieniona nazwa gminy na Sędziejowice. Zobacz: Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28 lipca 1931 r. w sprawie zmiany nazwy gminy Wola Wężykowa w powiecie łaskim, województwie Łódzkim, *Monitor Polski* 1931, nr 182, poz. 263.

⁸ S. Głębski, *Rozwój Gminy Sędziejowice w 40-leciu Polski Ludowej*, Łódź 1986, s. 150; *Zespół Szkół Rolniczych w Sędziejowicach, Sędziejowice* 1983, s. 4. Początkowo nie określo-

w nagrodę za tłumienie powstania listopadowego wszedł w posiadanie rosyjskiego generała Fomy (Tomasza) Łuzanowa⁹.

Dzięki inicjatywie ze strony Wydziału Powiatowego Łaskiego oraz Okręgowego Związku Kółek Rolniczych, Sejmik Powiatowy w Łasku w dniu 22 III 1922 r. podjął jednomyślnie uchwałę na mocy, której zezwolono na rozpoczęcie działalności przez Szkołę Rolniczą Ludową Męską w Sędziejowicach¹⁰. Sejmik na założenie szkoły oraz zakup inwentarza żywego i martwego przeznaczył 5 000 000 marek polskich, a gdyby ta kwota nie wystarczyła Wydział Powiatowy został upoważniony do zaciągnięcia kredytu w wysokości do 7 000 000 marek polskich¹¹.

Wobec tej decyzji już w latach 1922–1924 odbywały się krótkotrwałe kursy rolnicze w pomieszczeniach dawnego dworku i cerkwi. Wówczas to najprawdopodobniej pierwszymi kierownikami placówki byli Cetnerski (imienia nie ustalono) i Marceli Świtalski¹².

Oficjalne otwarcie Powiatowej Ludowej Szkoły Rolniczej (PLSR) nastąpiło 15 XI 1924 r. Nauka trwała jedenaście miesięcy, a dokładnie od 15 stycznia do 15 grudnia z wyjątkiem lat 1924–1927, kiedy daty początku i zakończenia nauki były inne. Nauczanie według typu jedenastomiesięcznego prowadzono w sędziejowickiej placówce z przerwą na okres II wojny światowej do roku 1948¹³.

Jak już wspomniano, otwarcie szkoły nastąpiło w sobotę 15 XI 1924 r., przy czym nauka rozpoczęła się dopiero w czwartek 20 listopada z początkową liczbą 18 uczniów¹⁴. Pierwsza Rada Nauczycielska zebrała się 21 XI 1924 r.,

no dokładnie przeznaczenia tych gruntów, dopiero później zdecydowano, że grunty te będą przekazane dla szkoły.

⁹ Ukaz Cesarsko-Królewski 9/21 Grudnia 1835, „Dziennik Praw Królestwa Polskiego”, t. 17, nr 63, s. 447; S. Głębski, *Rozwój Gminy...*, s. 150.

¹⁰ Archiwum Państwowe w Łodzi Oddział w Sieradzu (dalej: APŁOWS), Wydział Powiatowy w Łasku, z. 565, syg. 1, Protokół 17/2, 17 posiedzenia Sejmiku Powiatowego Łaskiego w dniu 22 marca 1922 r. w Sali Obrad Miejskiej Miasta Łask, k. 81–82; Archiwum Szkolne (dalej: AS), Historia i rys powstania Państwowego Technikum Rolniczego w Sędziejowicach, k. 1; R. Poradowski, *Sędziejowice i okolice*, Łask 2010, s. 45.

¹¹ APŁOWS, Wydział Powiatowy w Łasku, z. 565, syg. 1, Protokół 17/2, 17 posiedzenia Sejmiku Powiatowego Łaskiego w dniu 22 marca 1922 r. w Sali Obrad Miejskiej Miasta Łask, k. 81–82.

¹² Biblioteka Szkolna (dalej: BS), Księga Honorowa z lat 1977–1978, b. p.; Zespół Szkół Rolniczych w Sędziejowicach, *Sędziejowice 1983*, b. s.; Dworek ten należał do sędziejowickiego folwarku, który w 1835 r. otrzymał gen. F. Łuzanow. Zbudowano go na planie prostokąta, początkowo pokryty był dachówką, zaś w 1978 r. dach zmieniono na blachę ocynkowaną. Wspomniany dworek znajdował się w rękach rodziny Łuzanowów do 1914 r. Cerkiew została zbudowana w majątku gen. F. Łuzanowa w 1896 r. W 1967 r. dwór został wpisany do rejestru zabytków. Obecnie w dworku mieści się Regionalna Izba Pamięci.

¹³ S. Głębski, *Rozwój...*, s. 150–151.

¹⁴ AS, Protokół nr 7 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 24 stycznia 1925 r., k. 9. Jeden uczeń został usunięty ze szkoły ze względów etycznych.

obecnych było czworo nauczycieli: kierownik szkoły (od 1925 r. dyrektor) inż. Jan Kawczak (rolnictwo, fizyka), Janina Łysakowa (ogrodnictwo, morfologia roślin, pszczelnictwo), Zbigniew Trylski (hodowla, chemia) oraz Stefan Jachowicz (język polski, historia, geografia i rachunki). Historyczne posiedzenie rozpoczął kierownik szkoły od stwierdzenia, że praca w szkole nie powinna mieć żadnego zabarwienia politycznego, lecz powinna być ideowa, jaką wymaga społeczeństwo od nauczycieli¹⁵. Pierwsze posiedzenie to także uchwalanie całego systemu pracy szkoły, który z modyfikacjami zachował się do 1939 r. Przyjęto wówczas kilka regulaminów: „Regulamin dyżurnego nauczyciela”; „Obowiązki gospodarza szkoły”, „Obowiązki gospodarza podwórza” (osoba odpowiedzialna za nadzór nad całym gospodarstwem szkoły); „Przepisy dla dyżurnego od krów”, „Przepisy dla dyżurnego od trzody chlewnej” oraz „Przepisy ogólne – zachowanie się uczniów”¹⁶. Na Radzie Nauczycielskiej w dniu 16 XI 1925 r. przyjęto dwa kolejne regulaminy: „Obowiązki starszego ogrodowego” (poszczególne osoby przez tydzień pełniły dyżur pełniąc funkcję nadzorcy ogrodu szkolnego) i „Regulamin praktykanta ogrodnictwa” (osoba odpowiedzialna za nadzór nad pracą w ogrodzie, występująca jako pomocnik i zastępca nauczyciela ogrodnictwa)¹⁷. Wśród dużych regulacji warto odnotować, szereg zmian w związku z instrukcją Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, które przeprowadzono w 1934 r. Wówczas obowiązywały następujące regulaminy: regulamin sypialni, regulamin umywalni, regulamin ustępu, regulamin lamusa, regulamin przedsionka i korytarza, obowiązki grupy podwórczanej, obowiązki grupy rolnej, obowiązki starszego hodowlanego, obowiązki grupy hodowlanej, obowiązki starszego hodowlanego, obowiązki grupy hodowlanej, obowiązki starszego ogrodowego, regulamin grupy ogrodowej, regulamin nauczyciela dyżurnego¹⁸. Jak widać z załączonego spisu, każdy element życia szkolnego był regulowany szczegółowymi przepisami.

Opłaty zasadnicze dla uczniów za pobyt w szkole wynosiły wówczas równowartość 1 q żyta miesięcznie, natomiast Sejmik Powiatowy w Łasku przyznawał uczniom stypendia. Przyznanie środków finansowe spowodowały zróżnicowanie wpłat za pobyt w szkole. W pierwszym kursie stypendia w równowartości od 1 q do 11 q otrzymało łącznie 13 uczniów¹⁹. W różnych wysokościach i dla różnej liczby uczniów były one przyznawane później corocznie. Np. na Radzie Pedagogicznej w dniu 28 I 1926 r., stypendium przyznano 26 uczniom, w wyso-

¹⁵ AS, Protokół nr 1 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 21 listopada 1924 r., k. 2; AS, Protokół nr 7 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 24 stycznia 1925 r., k. 9–10.

¹⁶ AS, Protokół nr 1 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 21 listopada 1924 r., k. 2–5.

¹⁷ AS, Protokół nr 21 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 16 listopada 1925 r., k. 23–24.

¹⁸ AS, Protokół nr 116 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniach 2–23 stycznia 1934 roku, k. 6–15.

¹⁹ AS, Protokół nr 5 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 11 stycznia 1925 r., k. 8.

kości od 1 q do 8 q żyta²⁰, co zmieniła z kolei Komisja Szkolna ustalając je dla 27 słuchaczy w wysokości od 3,5 q do 10 q żyta²¹. Z czasem zmieniły się zasady przyznawania stypendiów uczniom. Podobnie jak poprzednio rozdysponowywała je Rada Pedagogiczna, z tym, że było ono wypłacane w złotych i nadawano je na krótsze okresy czasu. Po raz pierwszy według wielkości kwotowej przyznano je w 1928 r. 24 uczniom w wysokości od 30 do 270 zł (nie przyznano żadnych stypendiów dla uczniów spoza powiatu łaskiego)²². Dla przykładu można podać, że na Radzie Pedagogicznej w dniu 11 VIII 1939 r. zdecydowano, że za czerwiec 1939 r. stypendium otrzyma 5 uczniów w wysokości od 9 do 14 zł²³. Wreszcie w pomoc stypendialną w 1930 r. zaangażowało się także Ministerstwo Rolnictwa. W tymże roku przyznano łącznie 240 zł, które podzielono na 4 osoby²⁴. Jak widać z zacytowanych przykładów liczba i wysokość stypendiów z czasem znacznie zmalała.

Początki edukacji były trudne. Szkoła odczuwała braki w pomocach dydaktycznych takich jak mapy: Ameryki Południowej i Ameryki Północnej oraz Azji, Afryki i Australii. W szkole brakowało także filmów do aparatu „Scientia”, który szkoła otrzymała od MRiDP. Jednocześnie nauczyciele zwracali uwagę na trudności związane z obsługą tegoż aparatu. Brakowało środków finansowych na zakup prasy specjalistycznej. Udzielony szkole kredyt w wysokości 60 zł, nie wystarczał na prenumeratę „Gazety Rolniczej”²⁵. Z czasem zwiększały się zakupy czasopism fachowych na potrzeby uczniów. I tak np. na rok 1930 szkoła zamówiła prenumeratę następujących gazet: 1. „Przewodnik Gospodarski” (2 egz.); 2. „Ogrodnik” (1 egz.); 3. „Pszczelarz polski” (1 egz.), 4. „Zagroda wzorcowa” (1 egz.); 5. „Gospodarstwo mleczne” (1 egz.), 6. „Siew” (2 egz.), 7. „Kurier Łódzki” (1 egz.). Uczniowie mogli czytać prasę w jadalni w godzinach od 18 do 19, która była składowana w specjalnej szafie będącej pod opieką sekcji oświatowej Koła Koleżeńskich Uczniów. W tym czasie uczniowie mogli także słuchać radia²⁶.

²⁰ AS, Protokół nr 24 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dnia 28 stycznia 1926 r., k. 27.

²¹ AS, Protokół nr 25 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 7 lutego 1926 r., k. 28.

²² AS, Protokół nr 55 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dnia 17 września 1928 r., k. 52.

²³ AS, Protokół nr 184/39 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Publicznej Rocznej Męskiej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach odbytego w dniu 11 sierpnia 1939 r., k. 89–90.

²⁴ AS, Protokół nr 75 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach odbytego w dniu 7 lipca 1930 r., k. 66.

²⁵ AS, Protokół nr 26 z Nadzwyczajnego posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 21 lutego 1926 r., k. 30. Początkowo Rada zdecydowała się, iż będzie prenumerować następujące gazety: „Gazeta Gospodarcza”, „Ogrodnictwo”, „Siew” i „Kurier Łódzki”. Podjęto także decyzję, że wobec tak nikłych środków finansowych otrzymanych od Sejmiku Powiatowego zrezygnować z prenumeraty: „Gazety Rolniczej” i „Drużyny”. Zobacz: AS, Protokół nr 23 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 14 stycznia 1926 r., k. 26.

²⁶ AS, Protokół nr 68 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 14 stycznia 1930 roku, k. 61.

Przybywało także z czasem i podręczników. Na Radzie Pedagogicznej z sukcesem informowano o sprowadzaniu do szkoły nowych podręczników dotyczących nauk przyrodniczych, ogrodnictwa i rolnictwa²⁷.

Niezbędnym elementem każdej szkoły była i jest nadal biblioteka. Tak było także i w sędziejowickiej placówce. Tutaj od początku występowały różnorakie trudności. Przede wszystkim należy zaznaczyć, że na bibliotekę składała się jedna szafa z książkami, która znajdowała się na korytarzu obok jadalni²⁸. Jedną z pierwszych decyzji po uruchomieniu placówki, było rozdzielenie księgozbioru, na dwie części. Jedna z nich miała służyć tylko nauczycielom a druga uczniom²⁹. W marcu 1925 r. dzięki pracy nauczyciela Jachowicza, została skatalogowana i uporządkowana biblioteczka nauczycielska, a nauczyciel wraz z uczniami z sekcji oświatowej uporządkowali i skatalogowali biblioteczkę szkolną³⁰. Widocznie szafa z książkami była bardzo licha, skoro nauczyciel J. Zieleźnicki zaproponował, by szafę, w której znajdował się księgozbiór uczniowski przeznaczyć na brudną bieliznę zaś na książki znaleźć inną. W sukurs temu pomysłowi przyszedł dyrektor J. Kawczak, który zdecydował żeby na biblioteczkę przeznaczyć szafę, która znajdowała się u niego w pokoju, z tym, że biblioteczka miała znajdować się w jadalni³¹. Propozycja ta została wkrótce zrealizowana³². W lutym 1926 r. szkoła działała już 2 rok, lecz nadal biblioteka szkolna była uboga w podręczniki niewystarczające, jak stwierdzono, na zaspokojenie potrzeb³³. W 1931 r. wprowadzono karty wypożyczeń dla każdego czytelnika³⁴. Obostrzenia w korzystaniu z biblioteczki nauczycielskiej nastąpiły w 1933 r., gdy zarząd nad nią przejął S. Jachowicz. Nauczyciele mieli zwrócić wszystkie książki do kontroli a od tej pory wypożyczenia odbywać miały się za pośrednictwem kierownika biblioteki³⁵. Brak jednak bliższych informacji o wielkości i jakości księgozbioru szkolnego.

Warto wspomnieć także o ciekawej inicjatywie S. Jachowicza, który po porozumieniu się z dyrektorem zdecydował, że w szkole będzie grany hejnał. Wygrywać go mieli dwaj uczniowie na kornetach. Rano o godz. 6.30 grano pieśń „Kiedy ranne wstają zorze”, zaś wieczorem o 21.00 „Kto się w opiekę”³⁶.

²⁷ AS, Protokół nr 23 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 14 stycznia 1926 r., k. 26.

²⁸ AS, Protokół nr 12 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 28 marca 1925 r., k. 16.

²⁹ AS, Protokół nr 2 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 3 grudnia 1924 roku, k. 6.

³⁰ AS, Protokół nr 12 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 28 marca 1925 r., k. 16.

³¹ Ibidem, k. 16.

³² AS, Protokół nr 13 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej w dniu 5 maja 1925 r., k. 16.

³³ AS, Protokół nr 26 z Nadzwyczajnego posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 21 lutego 1926 r., k. 30.

³⁴ AS, Protokół nr 85 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 19 kwietnia 1931 roku, k. 75.

³⁵ AS, Protokół nr 106 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 6 marca 1933 roku, k. 97.

³⁶ AS, Protokół nr 9 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 3 marca 1925 r., k. 12.

Inną ciekawą inicjatywą S. Jachowicza było założenie przy szkole orkiestry dętej oraz straży pożarnej³⁷. Wkrótce pomysł został wcielony w życie. Od Polskiej Dyrekcji Ubezpieczeń Wzajemnych szkolni strażacy już pod koniec 1925 r. dostali sikawkę przenośną, wózek dwukołowy pod nią, drabinę przystawną i dwa bosaki³⁸. Podjęto decyzje o zakupie przepasek na rękawy, by można by rozpoznać uczniów, którzy pracują przy pożarze oraz opodatkowano się po 1 zł, by kupić sygnalówkę dla drużyny. Uczniowie-strażacy także ubezpieczali się na własny koszt. W 1926 r. składka wyniosła 60 gr.³⁹

Jednak najtrudniejsze dla nauczycieli i uczniów były nie braki w pomocach dydaktycznych, lecz kłopoty lokalowe. Początki były bardzo skromne. Szkoła mieściła się w budynku wybudowanym dla dwóch rodzin. Lokal był zawilgoceny a ściany jadalni i spiżarni były pokryte pleśnią. Koniecznym było zmontowanie rynien opadowych. Wielkość pomieszczeń także nie zadawała, gdyż np. sala wykładowa stanowiąca zarazem jadalnię miała niewielkie wymiary: szerokość – 5,10 m, długość – 6,70 m, i wysokości – 2,90 m. Przy takiej ciasnocie, jak stwierdzono, trudno było utrzymać odpowiednią czystość. Potrzebne było także urządzenie umywalki, lecz nie było miejsca⁴⁰.

W sypialni przy dużej ciasnocie można było pomieścić 29 łóżek, co nie pozwalało na zwiększenie liczby osób przyjętych do szkoły⁴¹.

Kłopoty były także z urządzeniem porządnej umywalni dla uczniów. W protokole Rady Pedagogicznej zapisano pomysł nauczyciela: „P. Zieleźnicki proponuje zmienić urządzenia dotychczasowe umywalni (miednice) na ogólne jedno koryto, któryby służyło do umycia. Umywalnia ta wyglądałaby w ten sposób, że byłoby jedno, dość szerokie, koryto na dole, służące za zbiornik tymczasowy do brudnej wody, a nad tem umieszczony zbiornik z kranami do wody czystej”⁴². Nawet dyrektor musiał udostępnić jeden z zajmowanych przez siebie pokoiów na szatnię dla uczniów⁴³. Te trudne warunki lokalowe wkrótce uległy polepszeniu.

Od roku szkolnego 1927 młodzież pobierała naukę także we dworku (dawna siedziba rodziny Łuzanowów), w którym mieściła się jedna sala wykładowa, stołówka oraz mieszkania dla personelu⁴⁴.

Polepszenie warunków nauczania przyniosła dopiero inwestycja związana z przebudową dawnej cerkwi prawosławnej. Inwestycja ta została sfinansowana

³⁷ Ibidem, k. 12.

³⁸ AS, Protokół nr 21 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 16 listopada 1925 r., k. 25.

³⁹ AS, Protokół nr 27 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 16 marca 1926 r., k. 22.

⁴⁰ AS, Protokół nr 26 z Nadzwyczajnego posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 21 lutego 1926 r., k. 30.

⁴¹ Ibidem, k. 30.

⁴² AS, Protokół nr 9 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 3 marca 1925 r., k. 13.

⁴³ AS, Protokół nr 23 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 14 stycznia 1926 r., k. 26.

⁴⁴ AS, Sprawy archiwalne Państwowego Technikum Rolniczego w Sędziejowicach, Historia szkoły, b. p.

przez Ministerstwo Rolnictwa, które wyasygnowało na rzecz budowy kwotę 30 000 zł oraz przez powiat łaski w kwocie 70 300 zł⁴⁵. Przetarg na budowę w dniu 27 IX 1926 r. wygrała firma Paweł Holc i S-ka w Warszawie oddział Łódź oferując wybudowanie szkoły za kwotę o 8,5% mniejszą niż kosztorys. Budowa miała zostać zakończona do 1 VIII 1927 r.⁴⁶ Ostatecznie okazało się, że zarówno termin jak i wydatkowane środki pieniężne okazały się niewystarczające. Powiat przeznaczył jeszcze dodatkowo 80 000 zł, z powodu podrożenia robocizny i materiałów budowlanych⁴⁷. Przebudowa polegała na przedłużeniu dawnej cerkwi o 1/3 długości. Zainstalowano w niej także urządzenia sanitarne i wodno-kanalizacyjne. W nowo przebudowanym budynku urządzono i wyposażono sale wykładowe, sypialnię, jadalnię, świetlicę, a także bibliotekę oraz mieszkanie dla jednego nauczyciela. Ten mający dwie kondygnacje budynek oddano do użytku w 1928 r.⁴⁸

Szkoła posiadała także własne gospodarstwo rolne z resztówki po byłym majątku gen. F. Łuzanowa. Jednakże odziedziczone przez szkołę gospodarstwo było zaniedbane. Część pól była silnie zaperzona (5,78 ha). Natomiast pozostałe pola były w dobrej kulturze rolnej. Stan ozimin także określano, jako dobry. Wszystkie pola wymagały jednak przeprowadzenia melioracji. Znacznie gorzej przedstawiał się stan łąk, które porosły mchem i sitowiem. Stwierdzono, że były podmokłe i w stanie dzikim. Wymagały one pilnie zmeliorowania. Plony w roku gospodarczym 1923/1924 wyniosły: żyto – 470 kg/morga; pszenica ozima – 410 kg/morga; owies – 436 kg/morga; ziemniaki – 8280 kg/morga; buraki cukrowe – 300 q/morga; marchew – 150 q/morga. Nie zostały wymłócone: pszenica jara, jęczmień i owies siewny. Dużo lepiej przedstawiał się stan budynków gospodarczych⁴⁹. Wkrótce dzięki pracy nauczycieli i uczniów wzrosły plony roślin uprawnych. W roku gospodarczym 1924/1925, plony wyniosły odpowiednio: żyto – 11 q/morga, pszenica – 13 q/morga, jęczmień – 6 q/morga, owsa – 9,5 q/morga, ziemniaki: odmiana „Modele” – 134 q/morga, odmiana Woltmany – 104 q/morga, buraki – 285 q/morga, marchew – 457 q/morga⁵⁰.

Gospodarstwo to przejął pierwszy kierownik PLSR w Sędziejowicach inż. Jan Kawczak, od poprzedniego kierownika Marcelego Świtalskiego. Inwentarz żywy przejętego gospodarstwa szkolnego składał się z: 4 koni, 1 żrebaka, 2 krów

⁴⁵ APŁOWS, Wydział Powiatowy w Łasku, z. 565, syg. 3, Protokół 6/36 posiedzenia Sejmiku Powiatu Łaskiego w dniu 30 grudnia 1926 roku w lokalu Gimnazjum Powiatowego w Łasku, k. 119.

⁴⁶ Ibidem, k. 118.

⁴⁷ APŁOWS, Wydział Powiatowy w Łasku, z. 565, syg. 3, Protokół 9/39 posiedzenia Sejmiku Powiatu Łaskiego w dniu 21 września 1927 r. w lokalu Gimnazjum Powiatowego w Łasku, k. 156.

⁴⁸ S. Głębski, Sędziejowice w latach 1136–1986, Łódź 1986, s. 163.

⁴⁹ AS, Protokół nr 7 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 24 stycznia 1925 r., k. 11.

⁵⁰ AS, Protokół nr 26 z Nadzwyczajnego posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 21 lutego 1926 r., k. 31.

mlecznych niezacielonych, 1 krowy 4 letniej jałowej, 2 jałówek 9 miesięcznych skrzyżowanych z rasą czerwoną-polską. Jednakże jak stwierdzono wszystkie 5 sztuk należy sprzedać. Przejęte bydło było w dobrej kondycji, jednakże było źle żywione. W ciągu 8 dni po przejęciu przez nowego dyrektora wzrosła wydajność mleczna dwóch krów z 6 litrów dziennie do około 10 litrów mleka. Od objęcia gospodarstwa przez J. Kawczaka zakupiono w krótkim czasie dwie krowy mleczne za 950 zł, jałówkę 10 m-c za 300 zł oraz buhaja rozplodowego za 1000 zł. Otrzymano 9 sztuk trzody chlewnej o łącznej wadze 317 kg, jednakże stan żywienia był niezadawalający. Ogród przejęty był w stanie zadawalającym, z czego część sadu należało uporządkować i oczyścić. Pnie pszczele szkoła otrzymała w stanie dobrym⁵¹.

Problem melioracji gospodarstwa zaprzętał nieustannie głowę nauczycielom. Początkowo, mimo że zdawano sobie sprawę z jej konieczności sprawa pozostawała martwą⁵². Dopiero na Radzie Nauczycielskiej w dniu 3 III 1927 r. postanowiono wobec braku załatwienia sprawy kredytu zwrócić się o pomoc do Ministerstwa Rolnictwa by uzyskać potrzebne środki na tą inwestycję⁵³. Wtedy to udało się pozyskać środki i przeprowadzić konieczną inwestycję. Prace wykonano w 1927 r.⁵⁴

Uczniowie dzięki temu, że szkoła miała własne gospodarstwo mogli w nim odbywać praktykę zawodową. Powierzchnia gospodarstwa wynosiła wówczas 32 ha. W jego skład wchodził duży sad, pasieka, szkółka drzew i krzewów owocowych oraz ozdobnych, a także obora i chlewnia zarodowa⁵⁵. Można wręcz powiedzieć, że gospodarstwo było najważniejszą częścią szkoły, gdzie można było nauczyć młodzież jak prawidłowo pracować na roli.

We właściwy sposób do celu praktyk podchodził dyrektor J. Kawczak, który stwierdził, iż praktyki nie mają być eksploatacją uczniów, jako siły roboczej, „lecz nauczanie ich sprawności ekonomji i kultu pracy”⁵⁶. W tym celu dyrektor nakazał nauczycielom, jako lekturę obowiązkową przeczytanie książki Henry'ego Forda „Może życie i dzieło”⁵⁷. Z kolei w protokole z 1934 r. stwierdzono: „W zajęciach praktycznych należy zwrócić uwagę przede wszystkim na celo-

⁵¹ AS, Protokół nr 7 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 24 stycznia 1925 r., k. 10–11.

⁵² AS, Protokół nr 26 z Nadzwyczajnego posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 21 lutego 1926 r., k. 31.

⁵³ AS, Protokół nr 40 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 3 marca 1927 roku, k. 42.

⁵⁴ AS, Protokół nr 45 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dnia 21 lipca 1927 roku, k. 45.

⁵⁵ W. Miśkiewicz, Czego i jak uczą niższe męskie szkoły rolnicze z 7 rycinami, Warszawa 1939, s. 47–48.

⁵⁶ AS, Protokół nr 15 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 27 maja 1925 r., k. 18.

⁵⁷ Ibidem, k. 18.

wość, organizację, technikę i umiejętność wykonywania danej pracy. Należy również rozbudzać zamięłowanie i poszanowanie samej pracy”⁵⁸.

W okresie od powstania szkoły w 1924 r. do 1939 r. do grona pedagogicznego należało łącznie czterestu nauczycieli. Dodatkowo do tego grona można również wliczyć praktykantów nauczycielskich. Nauczycielami byli: inż. Jan Kawczak, Zbigniew Trylski, Janina Łysakowa, Stefan Jachowicz, inż. Jan Zieleźnicki, inż. Tadeusz Kawczak, inż. Stefan Bazewicz, inż. Witold Kaliński, Juliusz Blumenthal, inż. Stanisław Wisłowski, Bronisław Owczarek, Roman Bortkiewicz, Maksymilian Janczewski oraz Juliusz Bobiński. Na czterestu pedagogów, znalazła się wśród nich tylko jedna kobieta (7,14%), która uczyła jedynie kilka miesięcy. W tym gronie było trzech kierowników (dyrektorów) szkoły, czyli inż. Jan Kawczak (1924–1930), następnie inż. Jan Zieleźnicki (1930–1934) oraz Stefan Bazewicz (1934–1939)⁵⁹.

Wraz z uruchomieniem PLSR w 1924 r. rozpoczęło w niej pracę czworo nauczycieli: inż. Jan Kawczak pracujący w latach 1924–1930, ukończył on Akademię w Dublinach. Był pierwszym kierownikiem szkoły oraz nauczycielem rolnictwa, fizyki i organizacji⁶⁰. Dodatkowo J. Kawczak był prezesem Ochotniczej Straży Pożarnej (OSP) w Sędziejowicach (1924–1926) oraz naczelnikiem (komendantem) OSP (1924)⁶¹. Kolejnym wykładowcą z pierwszej grupy nauczycieli był Zbigniew Trylski, zatrudniony w tej placówce w latach 1924–1927, ukończył studia rolnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim. Prowadził naukę hodowli, weterynarii, budownictwa, chemii, gimnastyki oraz dział hodowlany w oborze i chlewni, a także pełnił funkcję zastępcy kierownika szkoły⁶². Od lutego do lipca 1926 r. w zastępstwie za J. Kawczaka pełnił też obowiązki kierownika szkoły⁶³. Wśród kadry pedagogicznej placówki znalazła się również wspomniana jedyna kobieta – Janina Łysakowa, nauczycielka ogrodnictwa, morfologii roślin i pszczelnictwa, zatrudniona w okresie 1924–1925. Prowadziła także dział ogrodowy oraz kuchnię dla nauczycieli i uczniów⁶⁴. Szybko jednak zakończyła pracę w sędziejowickiej placówce z powodu, iż otrzymała propozycję pracy w szkole w Dobryszycach. Komisja szkolna wyraziła zgodę, pod warunkiem znalezienia następcy. Na jej miejsce J. Kawczak proponował J. Blumen-

⁵⁸ AS, Protokół nr 116 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 2–23 stycznia 1934 r., k. 4.

⁵⁹ BS, Księga Honorowa z lat 1977/1978, b. p.; Zespół Szkół..., b. s.

⁶⁰ AS, Protokół nr 26 z Nadzwyczajnego posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 21 lutego 1926 r., k. 29.

⁶¹ M. Okupiński, Ochotnicza Straż Pożarna w Sędziejowicach. Zarys monograficzny 1918–2005, Łask 2005, s. 21–22.

⁶² AS, Protokół nr 26 z Nadzwyczajnego posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 21 lutego 1926 r., k. 29.

⁶³ AS, Protokół nr 24 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dnia 28 stycznia 1926 r., k. 27.

⁶⁴ AS, Protokół nr 7 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 24 stycznia 1925 r., k. 10.

tala⁶⁵. Czwórkę pierwszych nauczycieli zamykał Stefan Jachowicz, zatrudniony w latach 1924–1934, absolwent Seminarium Nauczycielskiego w Łowiczu, nauczyciel przedmiotów ogólnokształcących (język polski, historia, geografia i rachunki) a także śpiewu i gimnastyki. Prowadził także ogólny nadzór nad Kołem Koleżeńskim uczniów, orkiestrą dętą i strażą ogniową⁶⁶. Opieka nad strażą była związana z jego czynnym uczestnictwem w życiu OSP w Sędziejowicach, na której czele stał jako naczelnik (komendant) OSP (1924–1935)⁶⁷. Zasłużył się on później w obronie Warszawy, następnie był żołnierzem Armii Krajowej, a za swoją działalność był uhonorowany Krzyżem Armii Krajowej oraz dwukrotnie Krzyżem Walecznych⁶⁸.

Wkrótce do grona nauczycieli dołączył inż. Jan Zieleźnicki (1925–1934), który przyszedł na miejsce nauczycielki J. Łysakowej⁶⁹. Był on absolwentem Wyższej Szkoły Ogrodniczej w Warszawie, nauczycielem ogrodnictwa, pszczelnictwa oraz botaniki⁷⁰. Od stycznia 1930 r. do sierpnia 1934 r. był kierownikiem szkoły. Następnie na mocy dekretu Wacława Jędrzejewicza Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego⁷¹ został przeniesiony do Szkoły Rolniczej w Rudzie, pow. przasnyski⁷².

Siły sędziejowickiej placówki w 1929 r. wzmocnił inż. Witold Kaliński, który wcześniej odbywał tutaj praktykę. Nauczycielem pozostawał do końca 1930 r.⁷³

W latach 30. personel nauczycielski uległ zmianie, doszli nowi nauczyciele, a byli to: inż. Tadeusz Kawczak (1930–1934) nauczyciel rolnictwa, wcześniej również praktykant nauczycielski w tej placówce od września 1925 r. Był nauczycielem do maja 1934 r. Wtedy to przeniósł się do pracy w Szkole Rolniczej

⁶⁵ Ibidem, k. 11.

⁶⁶ AS, Protokół nr 26 z Nadzwyczajnego posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 21 lutego 1926 r., k. 29.

⁶⁷ M. Okupiński, *Ochotnicza Straż Pożarna w Sędziejowicach...*, s. 22.

⁶⁸ Regionalna Izba Pamięci w Sędziejowicach, Rys historyczny Zespołu Szkół Rolniczych im. Władysława Grabskiego w Sędziejowicach, b. p.

⁶⁹ AS, Protokół nr 9 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 3 marca 1925 r., k. 12. Zieleźnicki przybył do szkoły 7 III 1925 r. i zaczął prowadzić zajęcia z ogrodnictwa i pszczelnictwa. Rada Pedagogiczna w dniu 23 VI 1925 r. wydała pozytywną opinię o nim, uznając, że w pełni nadaje się na nauczyciela. Zob. szerzej: AS, Protokół nr 16 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 23 czerwca 1925 r., k. 19–20.

⁷⁰ AS, Protokół nr 26 z Nadzwyczajnego posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 21 lutego 1926 r., k. 29.

⁷¹ D. Dmowski, Wacław Jędrzejewicz, [w:] *Ministrowie Polski Niepodległej 1918–1945*, pod red. M. Baumgarta, H. Walczaka, A. Wątor, Szczecin 2001, s. 163.

⁷² AS, Protokół nr 123 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 8 sierpnia 1934 r., k. 20.

⁷³ AS, Protokół nr 59 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej, odbytego w dniu 15 stycznia 1929 roku, k. 54; AS, Protokół nr 76 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 23 sierpnia 1930 roku, k. 67.

w Niegłosach (koło Płocka, obecnie dzielnica Płocka)⁷⁴. Kolejnym zatrudnionym w 1931 r. był Stanisław Wisławski, pracujący do wybuchu II wojny światowej⁷⁵. Kolejnym pedagogiem był inż. Stefan Bazewicz pracujący w latach 1934–1939 jako nauczyciel rolnictwa oraz kierownik szkoły sędziejowickiej⁷⁶. Wcześniej wykładowca szkoły rolniczej w Kuszelewie koło Nowogródka (obecnie Białoruś)⁷⁷. Na krótko do szkoły zawitał także Bronisław Owczarek. Pojawił się on w 1934 r., po odejściu J. Kawczaka, a przed pojawieniem się J. Blumenthala⁷⁸. Do grona pedagogicznego należeli również Juliusz Blumenthal (1934–1936)⁷⁹ nauczyciel ogrodnictwa⁸⁰. W 1935 pracę w Sędziejowicach podjął Roman Bortkiewicz, lecz pracował tylko do 1936 r.⁸¹ W tym samym roku pracę w sędziejowickiej placówce rozpoczął Maksymilian Janczewski⁸². Ostatnim zatrudnionym

⁷⁴ AS, Protokół nr 18 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 1 września 1925 r., k. 21; AS, Protokół nr 68 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 14 stycznia 1930 roku, k. 60; AS, Protokół nr 121 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach odbytego w dniu 30 maja 1934 roku, k. 18.

⁷⁵ AS, Protokół nr 84 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 25 marca 1931 roku, k. 74; AS, Protokół nr 184/39 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Publicznej Rocznej Męskiej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 11 sierpnia 1939 r., k. 89.

⁷⁶ AS, Protokół nr 160/36 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dn. 12 grudnia 1936 r., k. 61.

⁷⁷ AS, Protokół nr 121 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 30 maja 1934 roku, k. 18; AS, Protokół nr 123 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 8 sierpnia 1934 roku, k. 21.

⁷⁸ AS, Protokół nr 118 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 13 marca 1934 roku, k. 16; AS, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 29 kwietnia 1934 roku, k. 17.

⁷⁹ AS, Protokół nr 128 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 7 grudnia 1934 r., k. 25; AS, Protokół nr 160/36 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dn. 12 grudnia 1936 r., k. 61.

⁸⁰ AS, Protokół nr 128 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 7 grudnia 1934 roku, k. 26.

⁸¹ AS, Protokół nr 133 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 8 maja 1935 r., k. 32; AS, Protokół nr 142 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w lokalu własnym dn. 13 stycznia 1936 r., k. 41.

⁸² AS, Protokół nr 143 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 7 lutego 1936 r., k. 43.

przed wojną pedagogiem był w 1937 r. Juliusz Bobiński⁸³. Ostatni dwaj pracowali do wybuchu wojny⁸⁴.

Oprócz nauczycieli, w szkole obecni byli praktykanci nauczycielscy, którzy tym samym uczyli się zawodu nauczyciela. Analiza protokołów Rad Pedagogicznych wykazała, że w sędziejowickiej szkole praktyki odbywali: Tadeusz Kawczak⁸⁵ (1925), inż. Witold Kaliński (1928 r.)⁸⁶, Paniewicz (imię nie ustalono) – słuchach Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego⁸⁷, Stanisław Wisławski (1929–1930)⁸⁸ oraz Stanisław Rzępołuch (1929–1930)⁸⁹.

Należy zaznaczyć, że lekcje religii prowadzili miejscowi proboszczowie. W omawianym okresie funkcję duszpasterzy w Parafii Świętej Marii Magdaleny Pokutnicy i Świętego Klemensa I Rzymskiego w Sędziejowicach pełnili trzej duchowni: ks. Leon Roman Ościk (1912–1925), ks. Franciszek Królikowski (1926–1936) oraz ks. Piotr Jawor (1937–1939)⁹⁰.

Oprócz wymienionych osób pojedyncze lekcje, odczyty lub wykłady prowadzili inni nauczyciele, których nie możemy zaliczyć do grona nauczycielskiego szkoły, gdyż nie byli tutaj zatrudnieni i nie brali oni udziału w radach nauczycielskich. I tak np. w drugim terejale roku 1926, lekcje higieny prowadził E. Jankowski⁹¹. Kto i kiedy prowadził te lekcje w świetle zachowanego materiału źródłowego nie sposób ustalić.

Do wybuchu II wojny światowej stan kadry wynosił zawsze czworo nauczycieli (z niewielkimi odstępstwami, w okresach pomiędzy rezygnacją a nominacją kolejnego nauczyciela). Inaczej będzie się to przedstawiać w latach powojennych, gdyż w liczba pedagogów wzrosnie nawet do kilkunastu osób.

Nauczyciele około 12 razy na rok spotykali się na Radach Nauczycielskich (Pedagogicznych). Podczas tych spotkań oprócz nauczycieli pracujących w szkole byli obecni, jeśli pracowali, praktykanci nauczycielscy oraz w razie kontroli

⁸³ AS, Protokół nr 161/37 posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego dnia 9 stycznia 1937 r., k. 62.

⁸⁴ AS, Protokół nr 184/39 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Publicznej Rocznej Męskiej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 11 sierpnia 1939 r., k. 89.

⁸⁵ AS, Protokół nr 18 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 1 września 1925 r., k. 21.

⁸⁶ AS, Protokół nr 54 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dnia 19 lipca 1928 r., k. 50–51.

⁸⁷ AS, Protokół nr 55 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dnia 17 września 1928 r., k. 52.

⁸⁸ AS, Protokół nr 64 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 4 października 1929 r., k. 57; AS, Protokół nr 81 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 12 grudnia 1930 r., k. 71.

⁸⁹ AS, Protokół nr 60 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 20 kwietnia 1929 r., k. 54. AS, Protokół nr 81 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 12 grudnia 1930 r., k. 71.

⁹⁰ R. Poradowski, op. cit., s. 83.

⁹¹ AS, Protokół nr 26 z Nadzwyczajnego posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 21 lutego 1926 r., k. 29.

powiatowych czy ministerialnych wizytatorzy. Rady rozpoczynały się od przeczytania protokołów z poprzedniego posiedzenia, następnie nauczyciele zdawali sprawozdanie z dyżurów i podawali ocenę, jaką wystawili uczniom. Potem przychodziła dyskusja nad bieżącymi sprawami szkoły, np. odczytywano okólniki z powiatu, ministerstwa czy władz szkolnych, układano rozkład dnia, plan zajęć, dzielono stypendia, składano sprawozdania z gospodarstwa, dyskutowano nad sprawami wychowawczymi itd. Łącznie przed wojną odbyły się 184 zebrania. Pierwsze 21 XI 1924 r., ostatnie 11 VIII 1939 r.⁹²

Nauczyciele są zawsze ważnym elementem funkcjonowania każdej szkoły, ale jeszcze ważniejszym, bo podstawowym składnikiem istnienia szkoły byli uczniowie. Bez nich, szkoła traci rację bytu.

Nauka w roku szkolnym podzielona była na trzy okresy nazwane wówczas terejałami. Rozkład zajęć w poszczególnych terejałach był różny. W poniższych tabelach przedstawiono rozkład zajęć, jaki obowiązywał podczas pierwszego kursu w roku 1924/1925.

Tabela 1.
Plan zajęć na pierwszy terejał roku szkolnego 1924/1925

Lekcja	Dzień tygodnia					
	Poniedziałek	Wtorek	Środa	Czwartek	Piątek	Sobota
I	Ogrodnictwo	Botanika	Hodowla	Ogrodnictwo	Rolnictwo	Ogrodnictwo
II	Hodowla	Rolnictwo	Rolnictwo	Higiena	Botanika	Rolnictwo
III*	Chemia	Hodowla	Fizyka	Chemia	Hodowla	Botanika
IV	Język polski	Rachunki	Rachunki	Język polski	Język polski	Język polski
V	Geografia	Język polski	Geografia	Rachunki	Geografia	Rachunki

* Po trzeciej lekcji odbywały się zajęcia gimnastyczne ewentualnie repetycje lub czytanie jednakże te zajęcia nie były liczone, jako lekcja.

Źródło: AS, Protokół nr 1 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 21 listopada 1924 r., k. 5.

Tygodniowy plan nauki trwał sześć dni i obejmował łącznie 30 godzin zajęć. Nauczano: języka polskiego (5 godz.), rachunków (4 godz.), hodowli (4 godz.), rolnictwa (4 godz.), botaniki (3 godz.), ogrodnictwa (3 godz.), geografii (3 godz.), chemii (2 godz.) oraz fizyki (1 godz.) i higieny (1 godz.).

⁹² AS, Protokoły Rad Nauczycielskich (Pedagogicznych) za lata 1924–1939. Np. na radzie w dniu 21 lutego 1926 r. był wizytator z MRiDP Gustaw Pomianowski.

Tabela 2.
Plan zajęć na drugi terejał roku szkolnego 1924/1925

Lekcja	Dzień tygodnia					
	Poniedziałek	Wtorek	Środa	Czwartek	Piątek	Sobota
I	Hodowla	Polski	Hodowla	Rachunki	Historia	Rachunki
II	Weterynaria	Rachunki	Nauka o Polsce współczesnej	Polski	Rachunki	Religia
a)	Gimnastyka	Gimnastyka	Pszczelnictwo	Gimnastyka	Gimnastyka	Gimnastyka
III	Rolnictwo	Hodowla	Rolnictwo	Chemia	Fizyka	Polski
IV	Botanika	Ogrodnictwo	Chemia	Hodowla	Ogrodnictwo	Rolnictwo
V	Ogrodnictwo	Rolnictwo	Historia	Weterynaria	Hodowla	Ogrodnictwo
VI	Czytanie	Muzyka	Czytanie	Muzyka	Czytanie	–

a) Gimnastyka nie była liczona jako lekcja

Źródło: AS, Protokół nr 11 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 21 marca 1925 r., k. 15.

Drugi terejał trwał od 22 marca do 5 września. Uczniowie odbyli łącznie następującą liczbę godzin lekcyjnych: religia (7), język polski (72), rachunki (62), geografia (38), historia (20), wiedza o Polsce Współczesnej (4), chemia (43), fizyka (17), rolnictwo (98), hodowla (53), weterynaria (23), ogrodnictwo (85), zasady gospodarowania (21), mleczarstwo (6) i pożarnictwo (23). Łącznie odbyły się 572 godziny lekcyjne, przy czym najwięcej godzin poświęcono przedmiotom typowo rolniczym. Uczniowie wzięli również udział w sześciopodniowym kursie pożarniczym⁹³.

Tabela 3.
Plan zajęć na trzeci terejał roku szkolnego

Lekcja	Dzień tygodnia					
	Poniedziałek	Wtorek	Środa	Czwartek	Piątek	Sobota
I	Hodowla	NoPW ^{a)}	Hodowla	NoPW	Rachunki	Rachunki
II	Ogrodnictwo	Język polski	Historia	Weterynaria	Hodowla	NoPW
III	Organizacja ^{b)}	Organizacja	Budownictwo	Weterynaria	Historia	Język polski
IV	Organizacja	Gimnastyka	Hodowla	Gimnastyka	Język polski	Ogrodnictwo
V	Hodowla	Hodowla	Weterynaria	Rolnictwo	Organizacja	Ogrodnictwo
VI	Hodowla	Hodowla	Organizacja	Hodowla	Organizacja	Organizacja
VII	Czytanie	Organizacja	Czytanie	Organizacja	Czytanie	–

a) Nauka o Polsce Współczesnej

b) Organizacja gospodarstwa

Źródło: AS, Protokół nr 18 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 1 września 1925 r., k. 21.

W trzecim terejale zajęcia gimnastyczne miały odbywać się jedynie dwa razy w tygodniu, tj. we wtorki i w piątki. Natomiast zajęcia praktyczne odbywały się w godzinach popołudniowych, a ostatnia VII lekcja trwała od 17.30 do 18.15⁹⁴. Rok szkolny 1924/1925 zakończono 17 X 1925 r.

⁹³ AS, Protokół nr 18 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 1 września 1925 r., k. 21.

⁹⁴ Ibidem.

W ostatnim terejałe, wymiar tygodniowy nauki wynosił już 41 godzin. Większość czasu poświęcano przedmiotom zawodowym, a znacznie mniej poświęcono przedmiotom ogólnokształcącym. Największy nacisk położono na niżej wymienione przedmioty: hodowla (9 godz.), organizacja (9 godz.). Znacznie mniej przeznaczano czasu na pozostałe przedmioty: ogrodnictwo (3 godz.), weterynaria (3 godz.), język polski (3 godz.), nauka o Polsce Współczesnej (3 godz.), czytanie (3 godz.), rachunki (2 godz.), historia (2 godz.), gimnastyka (2 godz.), rolnictwo (1 godz.) oraz budownictwo (1 godz.).

Plany zajęć były ustalane na posiedzeniach Rady Pedagogicznej przed rozpoczęciem danego terejału. W kolejnych latach wyglądały one bardzo podobnie. Zmiany dotyczyły przesuwania poszczególnych przedmiotów na inne godziny.

Dopiero w roku szkolnym 1937 nastąpiły nieznaczne zmiany w nauczaniu, ponieważ doszły nowe przedmioty takie jak produkcja zwierzęca oraz urządzenie i prowadzenie mniejszych gospodarstw. Zniesiono natomiast hodowlę i pszczelnictwo⁹⁵. Ogólnie szkoła była nastawiona na kierunek ogólno-rolniczy, dostosowując się do potrzeb gospodarstw małorolnych⁹⁶.

Uczniowie oprócz nauki i praktyki w szkole odbywali także wycieczki do różnych gospodarstw rolnych. I tak np. latem 1925 r. odwiedziono trzy gospodarstwa małorolne, wyjechano na wystawę „Wieś polska” w Liskowie oraz odbyto tygodniową wyprawę gdzie wyjechano na południe kraju, zwiedzając m.in. gospodarstwo doświadczalne Uniwersytetu Jagiellońskiego⁹⁷.

Jeśli chodzi o rozkład uczniowskiego dnia to należy zaznaczyć, że uczniowie wstawali wcześniej, przeważnie o 5.00 lub 5.30 rano. Cały dzień był wypełniony lekcjami, gimnastyką oraz zajęciami praktycznymi. Natomiast uczniowie nie mieli zbyt wiele czasu wolnego. Plan dnia w pierwszym kursie przedstawia poniższa tabela.

⁹⁵ AS, Protokół nr 162/37 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Publicznej Szkoły Przynasobienia Rolniczego w Sędziejowicach, obytego w dn. 15 lutego 1937 r., k. 64.

⁹⁶ W. Miśkiewicz, dz. cyt., s. 47.

⁹⁷ AS, Protokół nr 17 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 15 lipca 1925 r., k. 20.

Tabela 4.
Rozkład zajęć w czasie I kursu w roku szkolnym 1924/1925

I terejal		II terejal		III terejal	
Godzina	Zajęcia	Godzina	Zajęcia	Godzina	Zajęcia
5.00	Pobudka grupy hodowlanej	5.30 (w niedzielę i święta 6:30)	Wstawianie	5.30 (w niedzielę i święta 6:30)	Wstawianie
6.00	Pobudka pozostałych uczniów, ubieranie się, mycie i modlitwa	6. 15	I lekcja	6.15	I lekcja
6.45	I lekcja	7.00	Śniadanie	7.00	Śniadanie
7.30	Śniadanie	7.45 – 8.30	II lekcja	7.45 – 8.30	II lekcja
8.00 – 8.45	II lekcja	8.40 – 9.25	III lekcja	8.40 – 9.25	III lekcja
8.55 – 9.40	III lekcja	9.25 – 10.10	Gimnastyka (w środy pszczelnictwo)	9.25 – 10.10	Gimnastyka (tylko we wtorek i piątek)
9.40	Repetycje (korepetycje), czytanie i gimnastyka	10.10 – 10.55	IV lekcja	10.10 – 10.55	IV lekcja
12.00	Obiad	11.05 – 11.50	V lekcja	11.05 – 11.50	V lekcja
13.00	Zajęcia praktyczne	12.00	Obiad	12.00	Obiad
16.30	Podwieczorek	13.00 – 17.00	Zajęcia praktyczne	13.00 – 17.00	Zajęcia praktyczne
17.00 – 17.45	IV lekcja	17.00 – 17.30	Podwieczorek	17.00 – 17.30	Podwieczorek
17.55 – 18.40	V lekcja	17.30 – 18.00	Czytanie lub muzyka (VI lekcja)	17.30 – 18.15	Czytanie lub organizacja (VI lekcja)
18.40	Czas wolny	18.00 – 19.30	Repetycje	18.00 – 19.30	Repetycje
19.30	Kolacja	19.30 – 20.00	Kolacja	19.30 – 20.00	Kolacja
21.00	Modlitwa, pora snu	20.00 – 21.00	Wolne	20.00 – 21.00	Wolne
–		21.00	Pora snu	21.00	Pora snu

Źródło: AS, Protokół nr 1 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 21 listopada 1924 r., k. 5; AS, Protokół nr 11 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 21 marca 1925 r., k. 15; AS, Protokół nr 18 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 1 września 1925 r., k. 21.

Poniższa tabela przedstawia dane dotyczące uczniów przyjętych do szkoły, począwszy od pierwszego roku szkolnego, trwającego od 15 XI 1924 r. do 17 X 1925 r., po wybuch II wojny światowej. Zawarto w niej również informacje o liczbie absolwentów, co należy traktować jako dowód znaczenia szkoły w życiu lokalnej społeczności wiejskiej.

Tabela 5.

**Uczniowie i absolwenci Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach
w latach 1924–1939**

Rok szkolny	Osoby przyjęte	Absolwenci	
		Ogółem	Odsetek w %
15 XI 1924 – 17 X 1925*	23	23	100
17 XI 1925 – 16 X 1926	31	25	80,65
22 XI 1926 – 22 X 1927	28	26	92,86
15 I – 15 XII 1928	37	34	91,89
15 I – 14 XII 1929**	42	38	90,47
15 I – 13 XII 1930***	32	27	84,38
15 I – 15 XII 1931	45	38	84,44
15 I – 15 XII 1932	21	18	85,71
15 I – 15 XII 1933	23	16	69,57
15 I – 15 XII 1934	22	22	100
15 I – 14 XII 1935**	23	23	100
15 I – 15 XII 1936	42	37	88,09
15 I – 15 XII 1937	32	30	93,75
15 I – 15 XII 1938	37	36	97,29
15 I 1939	25	0	0
Razem	463	393	84,88
Razem bez 1939	438	393	89,73

* Na pierwszym kursie liczba uczniów była, co najmniej o 4 większa. W świetle zachowanego materiału źródłowego, nie sposób nic o nich powiedzieć (nie zostali oni nawet ujęci w księdze ewidencyjnej). Dla potrzeb niniejszego artykułu zostali oni pominięci.

** W 1929 i 1935 r. 15 grudnia przypadał w niedzielę, toteż Rada Pedagogiczna podjęła decyzję o zakończeniu roku szkolnego w soboty 14 grudnia.

*** W 1930 r. Rada Pedagogiczna zdecydowała, że rok szkolny skończy się 13 grudnia, gdyż 15 grudnia przypadał w poniedziałek.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: AS, Ewidencja uczniów Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach od r. 1924 do r. 1930 włącznie; AS, Ewidencja uczniów Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach od r. 1931 do r. 1947.

Liczba 393 absolwentów stawia placówkę sędziejowicką, jako czołową instytucję w kraju pod względem liczby absolwentów, gdyż przed wojną ten rodzaj kursów w całej Rzeczypospolitej ukończyło łącznie 5118 uczniów⁹⁸. Natomiast łącznie przez ludowe szkoły rolnicze przeszło około 80 000 osób i w tym przypadku liczba 463 uczniów jest niezbyt imponująca⁹⁹.

W omawianym okresie PLSR nie ukończyło 45 uczniów. Spowodowane to było różnymi wypadkami losowymi. Do powodów tych można zaliczyć: na własne żądanie – 15, choroba i śmierć własna lub bliskich – 13, usunięcie ucznia ze szkoły na mocy decyzji Rady Pedagogicznej – 8, pobór do wojska – 4, powo-

⁹⁸ J. Miąso, op. cit., s. 182. W roku szkolnym 1928/1929 były 124 szkoły a w 1935/1936 145 szkół w kraju.

⁹⁹ Ibidem, s. 182.

dy rodzinne – 3 i kontynuacja nauki w innej szkole rolniczej – 2. Dodatkowo należy pamiętać o 25 uczniach, którzy pobierali naukę w 1939 r., a którym wybuch II wojny światowej uniemożliwił zakończenie nauki¹⁰⁰. Tak niska liczba uczniów, którzy nie skończyli nauki w porównaniu z wynikami, jakie mamy w skali ogólnopolskiej, świadczy o bardzo dobrym doborze kandydatów do szkoły.

Kandydaci przybywający do szkoły pochodzili przede wszystkim ze wsi i pracowali w gospodarstwach własnych lub rodziców, lecz zdarzali się także uczniowie z miast, takich jak Pabianice, Łódź czy Warszawa.

Najliczniej, co nie dziwi, był reprezentowany powiat łaski w liczbie 350 uczniów, co stanowiło 75,59% wszystkich uczniów (gminy: Wola Wężykowa/Sędziejowice – 37; Żelów – 33; Buczek – 31; Pruszków – 27; Wygiełzów – 25; Wymysłów/Dobroń – 23, Łask – 22; Zapolice – 19; Górka Pabianicka – 17; Dąbrowa Widawska/Widawa – 16; Bałucz – 14; Chociw – 13; Lutomiersk – 12; miasto Pabianice – 11; Dąbrowa Rusiecka – 10; Dłutów – 10; Dzbanki/Szczerców – 10; Wodzierady – 6; Szadek – 5; Widzew – 4; Utrata – 3; miasto Łask – 2). Dalej był powiat sieradzki, z którego pochodziło 51 (11,02%) (gminy: Zduńska Wola – 10; Majaczewice – 10; Wierzchy – 8; Brzeźno – 6; Zadzim – 4; Rossoszycza – 3; Krokocice – 2; Wróblew – 2; Złoczew – 2; Bartochów – 1; Brąszewice – 1; Bogumiłów – 1; Wojsławice – 1). Zaledwie 19 uczniów (4,10%) pochodziło z sąsiedzkiego powiatu piotrkowskiego (gminy: Wadlew – 10; Bujny Szlacheckie – 6; Grabica – 1; Kluki – 1; Woźniki – 1). Nieco mniej osób pochodziło z wieluńskiego bo 12 (2,59%): Morsko – 2; Wydrzyn – 2; Skrzynno – 2; Galewice – 1; Kielczygłów – 1; Konopnica – 1; Naramice – 1; Siemkowice – 1; Starzenice – 1). Pozostali uczniowie pochodzili z oddalonych od Sędziejowic okolic. I tak 9 (1,94%) było z powiatu kaliskiego, należącego do województwa poznańskiego: gminy: Zbiersk – 4; Kalisz – 2; Godziesze – 1; Ostrów Kaliski – 1; Podgrodzie Kaliskie – 1. Sześć osób (1,30 %) pochodziło z województwa łwowskiego, powiatu łańcuckiego (gminy: Budy Łańcuckie – 5; Godziesze – 1). Po trzy osoby (0,65%) były z powiatu łączyckiego (gminy: Piątek – 2; Tkaczew – 1) i opatowskiego leżącego w województwie kieleckim (gmina: Grzegorzewice – 3). W dalszej kolejności 2 (0,43%) osoby były z Łodzi i po 1 (0,22%) z Gminy Wyszków (powiat węgrowski, woj. lubelskie [w 1939 r. woj. warszawskie]), Gminy Będkowo (pow. nieszawski, woj. warszawskie [do 1938 r.], później pomorskie), Gminy Kozienice (pow. kozienickie, woj. kieleckie); Gminy Grzybek

¹⁰⁰ AS, Ewidencja uczniów Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach od r. 1924 do r. 1930 włącznie; AS, Ewidencja uczniów Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach od r. 1931 do r. 1947.

(pow. turecki, woj. łódzkie [do 1938 r.], później poznańskie) oraz Warszawy. Do trzech osób (0,65%) brakuje danych¹⁰¹.

Podsumowując te dane należy stwierdzić, że w Sędziejowicach pobierali naukę w zdecydowanej przewadze uczniowie pochodzący z powiatu łaskiego oraz pobliskich sieradzkiego, piotrkowskiego i wieluńskiego. Obecność nielicznych uczniów z oddalonych ośrodków, wobec braku materiału źródłowego, nie sposób wyjaśnić.

Wiek kandydatów, którzy przystępowali do nauki w szkole był zróżnicowany. Zgodnie z ustawą do szkoły powinna być przyjmowana młodzież męska powyżej 16 roku życia, która ukończyła powszechną szkołę ludową¹⁰². W zależności od roku, różnice były kilkuletnie a nawet kilkunastoletnie, np. w czasie kursu w roku szkolnym 1925/1926, dwóch kandydatów miało po 15 lat, a najstarszy 30, średnia wieku wyniosła 20,07 lat¹⁰³ a w roku szkolnym 1933 średnia wieku przekraczała 19,43 lat, zaś najmłodszy uczeń miał ukończone 15, a najstarszy 32 lata¹⁰⁴.

Powszechnie w szkołach, ze względu na brak dostatecznej liczby kandydatów nie przestrzegano cenzusu wykształcenia, tak że nawet część uczniów stała na pograniczu analfabetyzmu¹⁰⁵. Podobnie było w Sędziejowicach, choć jak wiadomo, szkoła nie narzekała na brak chętnych. Dokładne dane przedstawia tabela 6.

Przedstawione dane pozwalają stwierdzić, że do szkoły nie przyjęto zbyt wielu kandydatów z ukończonymi dwoma lub trzema klasami, bo tylko 26 osób. Były to osoby, które nie spełniały formalnego warunku przyjęcia do szkoły ze względu na brak wymaganego wykształcenia. Przede wszystkim przeważali uczniowie, którzy mieli ukończone 4 klasy, z tym, że w latach 30. proporcja ta odwraca się na korzyść uczniów, którzy uzyskali pełne wykształcenie powszechne. Niewielka liczba uczniów, którzy mieli już za sobą naukę w gimnazjum, pozwala stwierdzić, że dla tej grupy osób, ten typ kursów rolniczych nie był zbyt interesujący.

¹⁰¹ AS, Ewidencja uczniów Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach od r. 1924 do r. 1930 włącznie; AS, Ewidencja uczniów Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach od r. 1931 do r. 1947.

¹⁰² Ustawa z dnia 9 lipca 1920 r. o ludowych szkołach rolniczych, Dz. U. 1920, nr 62, poz. 398.

¹⁰³ AS, Ewidencja uczniów Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach Od r. 1924 do r. 1930 włącznie. Obaj uczniowie mieli po 15 lat w momencie rozpoczęcia nauki. Daty urodzenia: 4 II 1910 i 30 IV 1910, czyli w momencie ukończenia kursu mieli już ustawowe 16 lat.

¹⁰⁴ AS, Ewidencja uczniów Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach od r. 1931 do r. 1947.

¹⁰⁵ T. Wieczorek, Zarys dziejów..., s. 347.

Tabela 6.

Poziom wykształcenia uczniów przystępujących do nauki.

Rok Szkolny	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	inne	b. d.
	klas(-y) szkoły powszechnej						klas(-y) gimnazjum						
1924/1925	1	3	5	5	-	3	-	-	3	2	-	1	-
1925/1926	-	2	18	4	2	-	-	1	-	-	-	1	3
1926/1927	-	-	21	2	3	1	-	-	-	-	-	-	1
1928	-	6	15	4	5	2	-	1	1	-	1	-	2
1929	3	3	19	3	4	6	-	2	1	-	-	1	-
1930	1	1	12	5	3	7	-	-	1	1	-	1	-
1931	-	1	19	7	4	13	-	-	-	-	-	-	1
1932	-	-	4	3	2	10	-	-	-	-	-	2	-
1933	-	-	5	4	2	6	-	-	-	2	-	4	-
1934	-	-	7	4	2	8	-	-	-	-	-	1	-
1935	-	-	8	4	2	9	-	-	-	-	-	-	-
1936	-	1	12	8	6	15	-	-	-	-	-	-	-
1937	-	1	11	4	4	12	-	-	-	-	-	-	-
1938	-	2	9	4	5	16	-	-	-	-	-	-	1
1939	-	1	4	1	7	11	-	-	-	-	-	1	-
Razem	5	21	169	62	51	119	0	4	6	5	1	12	8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: AS, Ewidencja uczniów Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach od r. 1924 do r. 1930 włącznie; AS, Ewidencja uczniów Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach od r. 1931 do r. 1947.

Zachowany materiał źródłowy pozwala także przedstawić strukturę wyznaniową uczniów sędziejowickiej placówki. Dominowali uczniowie wyznania rzymskokatolickiego w liczbie 430 (92,87%). Drugą grupą byli ewangelicy reformowani – 15 (3,24%), o połowę mniej było ewangelików-augsburskich, bo tylko 7 (1,51%). Pozostałe wyznania nie były licznie reprezentowane. W szeregach uczniów znalazło się dwóch prawosławnych (0,43%) oraz po jednym baptyście (0,22%) i Żydzie (0,22%). Przy dwóch osobach podano wyznanie ewangelickie (0,43%) nie określając jego rodzaju, a przy 5 osobach jest brak danych (1,08%)¹⁰⁶. Największą ciekawostką jest obecność w szkole Żyda. Był nim Majer Opatowski pochodzący z Zelowa. Uczęszczał na zajęcia od 15 stycznia do 28 marca 1929 r., kiedy to wystąpił na własną prośbę¹⁰⁷. Decyzja ta była zapewne podyktowana względami religijnymi. Sobota była w szkole normalnym dniem pracy, podczas gdy dla Żydów jest to święto – szabas, w którym nie wykonują żadnej pracy i na tym tle by być zgodnym z własnym sumieniem musiał zrezygnować z nauki.

¹⁰⁶ Opracowanie własne na podstawie: AS, Ewidencja uczniów Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach od r. 1924 do r. 1930 włącznie; AS, Ewidencja uczniów Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach od r. 1931 do r. 1947.

¹⁰⁷ AS, Ewidencja uczniów Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach od r. 1924 do r. 1930 włącznie, b. p.

Uczniowie, czyli młodzi rolnicy podzieleni byli na odpowiednie grupy – działy, które przedstawiały się następująco: dział rolny, „podwórzowy”, ogrodowy i hodowlany, który dzielił się na chów bydła i trzody chlewnej. Do zadań pierwszego działu należało m.in. zadbanie o prawidłowo uprawioną rolę pod poszczególne gatunki roślin, nawożenie roślin oraz zabezpieczenie zbiorów przed uszkodzeniami. Grupa „podwórczana” miała dbać z kolei o obejście gospodarze, stodołę, stajnię, spichlerz a także o porządek w składzie urządzeń rolniczych i ogrodniczych. Osoby należące do działu ogrodowego dbali i opiekowali się ogrodem i pasieką. Ostatnia z grup – hodowlana dzieląca się na dwa zespoły, zajmowała się obrządkiem bydła i trzody chlewnej¹⁰⁸.

Od 4 XII 1924 r. w szkole działało Koło Koleżeńskie uczniów. Początkowo funkcjonowało w czterech sekcjach – oświatowej, bratniej pomocy i kooperatywy, przedstawień i zabaw oraz sportowo-wycieczkowej¹⁰⁹. Statut Koła przyjęto na posiedzeniu Rady Nauczycielskiej w dniu 27 V 1925 r., na podstawie, którego wyodrębniono dział ogólny i następujące sekcje: handlową (bratniej pomocy), kasową, oświatową (biblioteczną), przedstawień i zabaw, sportowo-wycieczkową oraz straży ogniowej¹¹⁰. Pierwszymi opiekunami sekcji byli: sekcja oświatowa – J. Kawczak; bratniej pomocy i kooperatywy – J. Łysakowa, sekcja przedstawień i zabaw – S. Jachowicz i sekcja sportowo-wycieczkowa – Z. Trylski¹¹¹. Opiekunem sekcji pożarniczej był S. Jachowicz¹¹². W kolejnych latach utrzymał się bez większych zmian podział na sekcje. W 1930 r. powstała Sekcja Kasy Pożyczko-Oszczędnościowa¹¹³ a w 1934 r. postanowiono zorganizować sekcję przysposobienia rolniczego¹¹⁴.

Ważnymi chwilami w życiu szkoły był początek i zakończenie roku szkolnego. Jak wynika z zachowanego materiału źródłowego początek roku szkolnego nie był szczególnie uroczystie obchodzony. I tak np. w 1931 r. uczniowie mieli przyjechać do szkoły 15 stycznia, na następny dzień miały odbyć się pierwsze zajęcia, zaś dopiero 20 stycznia odbyło się z racji rozpoczęcia nauki nabożeństwo w Kościele parafialnym¹¹⁵.

¹⁰⁸ AS, Protokół nr 116 posiedzenia Rady Pedagogicznej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach z 2–23 stycznia 1934 roku, k. 9–13.

¹⁰⁹ AS, Protokół nr 7 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 24 stycznia 1925 r., k. 9–11.

¹¹⁰ AS, Protokół nr 15 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 27 maja 1925 r., k. 17–18.

¹¹¹ AS, Protokół nr 2 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z dn. 3 grudnia 1924 roku, k. 6.

¹¹² AS, Protokół nr 15 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej z 27 maja 1925 r., k. 17–18.

¹¹³ AS, Protokół nr 60 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 20 kwietnia 1929 r., k. 54.

¹¹⁴ AS, Protokół nr 116 posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach z 2–23 I 1934 r., k. 2.

¹¹⁵ AS, Protokół nr 82 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 14 stycznia 1931 roku, k. 71–72. Np. w 1925 r. rozpoczę-

O wiele bardziej świętowano zakończenie roku szkolnego. Oprawa wręczenia świadectw szkolnych, po 11 miesiącach nauki była bardzo uroczysta. Np. na zakończeniu roku szkolnego 1927 uroczystości zaplanowano na 22 października. O godzinie 11.00 miała się odbyć Msza Św. w pobliskim Kościele, następnie przerwa, w czasie, której zaproszeni goście zwiedzali szkołę. O godz. 13.00 zaplanowano uroczystość wręczenia świadectw szkolnych, która miała być zakończona, odegraniem Hymnu Państwowego przez orkiestrę szkolną. Po uroczystości zapowiedziano wspólne śniadanie dla zaproszonych gości, w czasie, którego miała grać orkiestra, zaś na zakończenie miała się odbyć zabawa taneczna¹¹⁶.

W 1930 r. narodziła się inicjatywa zorganizowania Związku byłych wychowanków i wychowanic szkół rolniczych zamieszkujących na terenie powiatu łaskiego. W tym celu postanowiono zorganizować zjazd dawnych uczniów na dzień 29 VI 1930 r. Plan zjazdu przedstawiał się następująco: godz. 10.00 zjazd uczestników i nabożeństwo w Kościele parafialnym, godz. 12.30 – obiad; godz. 14.00 – otwarcie zjazdu, wybór przewodniczącego zjazdu, odczytanie i przyjęcie statutu związku, wybór Zarządu i Komisji Rewizyjnej, wolne wnioski, zwiedzanie szkoły, kolacja oraz zabawa taneczna¹¹⁷.

Uczniowie sędziejowickiej szkoły także uczestniczyli w życiu publicznym. Przejawem tego było zaproszenie, jakie otrzymała szkoła na zjazd, który zaplanowano na 1 VI 1931 r. od Zarządu Wojewódzkiego Związku Młodzieży Wiejskiej w Łodzi. Na zjazd ten wybrano delegatów w osobie inż. Tadeusza Kawczaka oraz trzech uczniów¹¹⁸.

Należy także wspomnieć, że nauczyciele i uczniowie sędziejowickiej placówki ocierali się także o echa wielkiej polityki. I tak np. gdy w Warszawie miał miejsce zamach stanu (12–15 V 1926 r.), na posiedzeniu Rady Nauczycielskiej w dniu 18 maja, nauczyciele obawiali się, że zamówione wcześniej nasiona kukurydzy wczesnej odmiany, przez wydarzenia warszawskie zostaną zbyt późno dostarczone do szkoły i nie będą mogły być zasiane w terminie¹¹⁹. Innym przykładem może być sytuacja z 1930 r. Mianowicie w dniu 10 sierpnia niemiecki minister bez teki Gottfried Treviranus jawnie zażądał rewizji granicy z Polską¹²⁰. W odpowiedzi na to przez Polskę przetoczyła się fala wieców protestacyjnych

cie zajęć nastąpiło w dniu 17 października a Msza Św. 21 października. Zobacz szerzej: AS, Protokół nr 21 z posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 16 listopada 1925 r., k. 23.

¹¹⁶ AS, Protokół nr 49 posiedzenia Rady Nauczycielskiej dnia 25 października 1927 r., k. 47.

¹¹⁷ AS, Protokół nr 73 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 22 maja 1930 r., k. 65.

¹¹⁸ AS, Protokół nr 87 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 25 kwietnia 1931 roku, k. 76.

¹¹⁹ AS, Protokół nr 30 posiedzenia Rady Nauczycielskiej dnia 18 maja 1926, k. 26.

¹²⁰ Cz. Brzoza, *W niepodległym państwie (1918–1939)*, [w:] Cz. Brzoza, A. L. Sowa, *Historia Polski 1918–1945*, Kraków 2009, s. 307.

a takie organizacje jak Związek Strzelecki i Związek Legionistów Polskich wzywały do zbiórki pieniędzy na łódź podwodną o nazwie „Odpowiedź Treviranusowi”. W tę akcję włączyli się również uczniowie z Sędziejowic, gdyż Walne Zebranie Koła Koleżeńskiego zdecydowało się na przekazanie na ten cel 20 zł¹²¹.

Nauczyciele sędziejowickiej szkoły, jako fachowcy rolniczy włączali się aktywnie do szerzenia oświaty rolniczej w terenie. Np. w lutym 1926 r. J. Zieleźnicki był z odczytem w Widawie, gdzie brało udział 150 słuchaczy¹²². W 1926 r. nauczyciele PLSR jak również miejscowej szkoły podstawowej zorganizowali dla mieszkańców wsi Sędziejowice nieodpłatne zimowe rolnicze kursy trwające cztery miesiące. Intensywność kursu wynosiła dwanaście godzin tygodniowo, a więc trzy dni po cztery godziny dziennie. Z kursu skorzystali członkowie sędziejowickiej OSP¹²³.

Nauczyciele sędziejowickiej szkoły aktywnie włączali się w życie środowiska nauczycielskiego. I tak w kwietniu 1930 r. kierownik szkoły J. Zieleźnicki oraz jego zastępca W. Kaliński uczestniczyli w Zjeździe Związku Sąsiedzkiego Szkół Rolniczych województwa łódzkiego. W maju 1930 r. odbył się z kolei Zjazd Zrzeszenia Nauczycieli Szkół Gospodarstwa Wiejskiego, na którym swoją obecność zaznaczył J. Zieleźnicki. Zjazdy nauczycielskie były zresztą organizowane bardzo często. Również w Sędziejowicach miał się odbyć taki zjazd w sierpniu 1931 r.¹²⁴

Nauczyciele sędziejowickiej szkoły aktywnie pracowali w Kołach Gminnych byłych wychowanków szkół i kursów gospodarstwa wiejskiego powiatu łaskiego. Kierownik szkoły był nawet wiceprzewodniczącym Zarządu Powiatowego. W 1934 r. stwierdzono, że najlepiej działały Koła Gminne w Sędziejowicach, Pruszkowie, Dłutowie i Buczku¹²⁵.

¹²¹ AS, Protokół nr 81 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 12 grudnia 1930 r., k. 71. Uczniowie posiadali wspólne środki pieniężne, które uzyskali z: zabawy leśnej, prowadzonego sklepiku, przedstawienia teatralnego oraz z środków uzyskanych od Rady Pedagogicznej za zbieranie kamieni polnych. Pozostałe środki wydano następująco: 80 zł – zabawa taneczna na zakończenie roku szkolnego; 20 zł – na pomnik powstańców styczniowych pochowanych na cmentarzu sędziejowickim; 30 zł – na sztandar szkolny.

¹²² AS, Protokół nr 26 z Nadzwyczajnego posiedzenia Rady Nauczycielskiej dn. 21 lutego 1926 r., k. 32.

¹²³ Ibidem, k. 32; R. Poradowski, op. cit., s. 45.

¹²⁴ AS, Protokół nr 73 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 22 maja 1930 roku, k. 64–65; AS, Protokół nr 87 posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach z 25 kwietnia 1931 roku, k. 76.

¹²⁵ AS, Protokół nr 123 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 8 sierpnia 1934 roku, k. 21.

W 1930 r. w Łasku powstało Okręgowe Towarzystwo Organizacji i Kółek Rolniczych (OTOiKR)¹²⁶. Z tą organizacją czynnie współpracowała sędziejowicka szkoła. Kierownik szkoły był członkiem Zarządu Powiatowej Rady OTOiKR, biorąc w jej pracy czynny udział¹²⁷.

Szkoła rolnicza od samego początku swojego istnienia była związana z organizowaniem Kółka Rolniczego w Sędziejowicach. Nauczyciele byli członkami Zarządu Kółka, a kierownik szkoły prezesem. Z inicjatywy Kółka były organizowane wieczorowe kursy rolniczo-społeczne, które przeprowadzane były w okresie zimowym. W 1934 r. miejscowe Kółko Rolnicze zorganizowało wystawę rolniczą, której przewodniczącym był kierownik szkoły¹²⁸. Z racji tego, że w szkole uczyli wysokokwalifikowani fachowcy, władze powierzały im nakaz kontroli kółek rolniczych działających w powiecie. Np. w nakazanej w czerwcu 1935 r. ogólnej lustracji kółek rolniczych, nauczyciele mieli sprawdzić kółka w Dąbrowie Widawskiej, Maurycy, Brodni oraz w Petrykozach¹²⁹.

W 1934 r. szkoła odchodziła dziesięciolecie swojego istnienia. Z okazji tego wydarzenia zrodziły się plany nadania szkole imienia prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Ignacego Mościckiego. Plan obchodów rocznicy przedstawiał się następująco: zjazd byłych wychowanków szkoły i gości, nabożeństwo, poświęcenie sztandaru szkoły, otwarcie wystawy rolniczej, odczytanie aktu nadania szkole imienia prezydenta Rzeczypospolitej, przemówienia, część muzyczno-wokalna oraz zabawa taneczna¹³⁰. Z nieznanych przyczyn plan nadania szkole imienia I. Mościckiego nie doszedł do skutku.

W dniu 5 VII 1936 r. miało miejsce ważne wydarzenie w życiu szkoły a mianowicie – uroczyste poświęcenie sztandaru szkoły. Spośród wielu zaproszonych gości można wymienić m.in. starostę łaskiego Jerzego Rosickiego. Na uroczystości nie mogło zabraknąć również ks. Franciszka Królikowskiego, proboszcza sędziejowickiej parafii¹³¹. Niestety sztandar uległ zniszczeniu w czasie wojny. Zachował się jedynie fragment, z haftowanym srebrem orłem w koronie na czerwonym tle¹³².

W roku następnym w budynku szkolnym odbyło się zebranie Rady Powiatu, pod kierunkiem starosty J. Rosickiego, które miało miejsce 16 VI 1937 r. Po zakończeniu zebrania osoby przybyłe zwiedziły teren szkoły oraz gospodarstwa

¹²⁶ B. Wachowska, Łask w Polsce niepodległej (1918–1939), [w:] Łask. Dzieje miasta, pod red. J. Śmiałowskiego, Łask 1998, s. 236.

¹²⁷ AS, Protokół nr 123 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 8 sierpnia 1934 roku, k. 21.

¹²⁸ Ibidem.

¹²⁹ AS, Protokół nr 135 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego dn. 22 czerwca 1935 r., k. 35.

¹³⁰ AS, Protokół nr 121 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Powiatowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, odbytego w dniu 30 maja 1934 roku, k. 18–19.

¹³¹ BS, Złota Księga Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach, b. p.

¹³² BS, Kronika z lat 1994/1995, b. p.

pod opieką dyrektora S. Bazewicza¹³³. Fakt ten świadczy o tym, że były tam dobre warunki pozwalające zorganizować takie prestiżowe posiedzenie.

Szkoła rolnicza w Sędziejowicach zgodnie z ustawą z 1920 r. podlegała pod MRiDP. Zmiany nastąpiły w 1932 r., gdy została w Polsce przeprowadzona reforma szkolnictwa. Zgodnie z ustawą z 11 III 1932 r. o ustroju szkolnictwa, szkolnictwo rolnicze zostało włączone do V działu, tj. szkolnictwa zawodowego¹³⁴. Zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej szkolnictwo rolnicze z dniem 1 VII 1932 r. zostało wyłączone z kompetencji MRiDP i przekazane w gestię Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego¹³⁵. Wyniku tych zmian ludowe szkoły rolnicze zostały przekształcone w szkoły przysposobienia rolniczego, przy czym nie uległ większym zmianom czas i plan nauczania¹³⁶.

1 IX 1939 r. stanowi datę przełomową w historii Polski. Napad zbrojny III Rzeszy oznaczał nowy etap w życiu państwa i narodu. Nie zachowały się informacje, do kiedy były prowadzone zajęcia. Zapewne już w pierwszych dniach września zaprzestano nauki. Szkoła uległa zamknięciu. Wojna przerwała naukę 25 uczniom, którzy niestety już później jej nie dokończyli¹³⁷.

Piętnaście lat funkcjonowania szkoły w Sędziejowicach, były czasem bogatej działalności uczniów i nauczycieli. Pedagodzy nie tylko przekazywali wiedzę wychowankom ale także aktywnie działali na forum wsi, gminy i powiatu. Wychowywali wiejską młodzież, czyniąc z nich fachowców, którzy mogli samodzielnie prowadzić gospodarstwa rolne. Z kolei uczniowie przez 11 miesięcy pobytu w Sędziejowicach przyswajali sobie wiedzę rolniczą, którą uzupełniali w przyszłolnym gospodarstwie. Także aktywnie uczestniczyli w różnych formach życia pozaszkolnego wyrażającym się w wycieczkach krajoznawczych, uczestnictwie w straży pożarnej czy orkiestrze dętej. Szkoła była ośrodkiem wiedzy rolniczej promieniującym na powiat łaski i jego okolice.

Summary

The Folk Agricultural School in Sędziejowice commune was an educational facility organizing agricultural courses between 1924 and 1939, each of which lasted eleven months. The curriculum was based on the combination of typical subjects with agriculture-related classes that were additionally supplemented by

¹³³ Z życia powiatu łaskiego, „Kurier Łódzki” 1937, nr 172, s. 4; R. Poradowski, op. cit., s. 45.

¹³⁴ Ustawa z 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa, Dz. U. 1932, nr 38, poz. 389.

¹³⁵ T. Wieczorek, Zarys dziejów..., s. 350.

¹³⁶ J. Miąso, op. cit., s. 179.

¹³⁷ AS, Ewidencja uczniów Ludowej Szkoły Rolniczej w Sędziejowicach od r. 1931 do r. 1947.

practical exercises. During 15 years of operation of the school, there were 463 graduates, 393 of whom completed the whole course. Students from the area of Łaski district could obtain professional agricultural knowledge here and use it later while working in their own agricultural holdings. Theoretical and practical subjects were taught by 14 tutors. Teachers were active socially, both in the case of Sędziejowice and the Łaski district, by providing agricultural courses, among others. The school had its own agricultural holding of the acreage of 33.5 ha, the integral parts of which were an orchard and an apiary. During the interwar era, the school was the main education facility in the Łaski district and in areas surrounding it.